

Bense Annamária – Csiki Varga Tamás – Tálás Péter

A magyar haderőreform stratégiai környezete

A magyar kül-, biztonság- és védelempolitikát meghatározó tényezők

Magyarország stratégiai környezetének a hidegháborút lezáró átalakulása az 1990-es évek első felében a biztonságpolitikai „útkereséssel”, az évtized közepétől azonban már egyértelműen az euroatlanti integráció elérését célzó lépésekkel telt (TÁLAS 2020: 23–29). Ez a folyamat az 1999-es NATO-, majd a 2004-es EU-csatlakozással vett döntő fordulatot, s ettől az időponttól kezdve a kül-, biztonság- és védelempolitika terén egyértelműen egy új – máig is tartó – korszakról beszélhetünk. Ennek eredményeképpen ugyanis Magyarország a nyugati szövetségi rendszer tagjaként nem csupán közvetlen biztonsági környezetében (a Kárpát-medencében, a Balkánon, szélesebb értelemben Közép-Európában) vált képessé érdekeinek képviseletére és érvényesítésére, de a transzatlanti térség egészében, sőt annak szomszédságában is. A megváltozott szövetségi keret azonban azzal is járt, hogy a szuverenitás modern felfogásában domináns területvédelmi megfontolások mellett a szövetségi érdekek védelme is hatást gyakorolt a magyar biztonság- és védelempolitikai megfontolásokra és döntésekre. Így például Magyarország szerepet vállalt békefenntartó és válságkezelő műveletekben az Európa szomszédságát jelentő Afrika és Közel-Kelet több országától kezdve egészen Közép-Ázsiáig. Emellett EU- és a NATO-tagként olyan kihívásokra és fenyegetésekre is nagyobb figyelmet kellett fordítania, mint a terrorizmus, az energia- és ellátásbiztonság vagy az ellenőrizetlen migráció, amelyek a szűken vett magyar „nemzeti” biztonságot csak válságidőszakokban érintik jelentős mértékben. Vagyis a szövetségi tagság azzal is együtt járt, hogy az euroatlanti kockázatközösség tagjaként Magyarország elkötelezettebbé vált a közös biztonság fenntartása mellett. Ez a politikai vezetésnek és a magyar társadalomnak ahhoz a felismeréséhez kötődött, hogy a korlátozott erőforrásokkal és hatalmi képességekkel rendelkező Magyarország nem igazán képes önállóan szavatolni a saját biztonságát a nemzetközi rendszer minden kihívásával és szereplőjével szemben. A 21. századi válságok pedig még nyilvánvalóbbá tették és megerősítették, hogy a nemzeti szuverenitás védelme továbbra is csak akkor biztosítható, ha a magyar biztonság- és védelempolitika szélesebb és távolabbi fókuszú saját közvetlen régiójánál.

Az elmúlt negyedszázad során bonyolultabbá tette a konfliktusokat és megoldásokat, s általában a biztonság szavatolását az, hogy a nemzetközi biztonság hagyományos állami szereplői mellett olyan nem állami biztonsági szereplők is megjelentek, akiknek tevékenysége nemcsak egy-egy államon belül, hanem nemzetközi szinten is igen súlyos válságokat idézhet elő. S noha ezek közül hagyományosan a fegyveres szervezeteket, a terrorcsoportokat és a szervezett bűnözői köröket tekintik a legveszélyesebbnek a politikusok és a biztonságpolitikai szakértők, jelentős és növekvő érdekérvényesítési képességekkel rendelkeznek a multinacionális vállalatok, a széles tömegeket elérő közösségi platformok és technológiai cégek is. 2001 után vált fokozatosan elfogadottá, hogy a nemzetközi hatalmi rend nem csupán az államok szintjén (horizontálisan) vált többszereplőssé, de az államok alatti és fölötti szinteken (vertikálisan) is, több tekintetben megkérdőjelezve és kikezdve a nemzetállamok és a nemzetállamok által létrehozott nemzetközi szervezetek fő szerepét a nemzetközi kapcsolatok terén. Ezzel a magyar biztonság- és védelempolitika formálóinak és döntéshozóinak is fokozottan számolni kellett és kell, miként a külső és a belső fenyegetések közötti hagyományos határvonal elmosódásával, a határokon átnyúló kockázatokkal, veszélyekkel és fenyegetésekkel is. Ezt a folyamatot az ezredforduló óta elfogadott stratégiai dokumentumok (2002, 2004, 2012, 2020 – Nemzeti Biztonsági Stratégia; 2009, 2012, 2021 – Nemzeti Katonai Stratégia) is lekövezték.

A biztonsági környezet változásának hatásai

Visszatekintve az elmúlt 20-25 évre elmondhatjuk, hogy Magyarország biztonsága az Észak-atlanti Szövetséghez, illetve az Európai Unióhoz való csatlakozással egyértelműen javult. Az ország a világ legerősebb katonai szövetségének tagjává vált és legfejlettebb államainak közösségébe került. Annak ellenére állíthatjuk ezt, hogy Magyarország – és szélesebb értelemben Európa – biztonságát számos, egymást rövid időn belül követő negatív változás érintette, biztonsági környezete pedig 2008 óta egyértelműen romló tendenciát mutat, aminek részeként előbb nem katonai kihívások, majd katonai fenyegetések is megjelentek a magyar társadalom és politikai elit biztonságpercepciójában. A 2008-as grúz–orosz háború, majd a gazdasági világválság, az arab tavasz 2010-et követő eseményei és az ezek nyomán kialakult, lényegében ma is velünk élő válságok és polgárháborúk (Szíria, Líbia), az ún. Iszlám Állam térnyerése a Közel-Keleten és híveinek 2015–2017 közötti terrortámadásai Európában, a 2015-ös migrációs válság, majd a 2019-ben megjelenő koronavírus-világjárvány, a 2020-as

örmény–azeri háború és az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációja. Ezeken túlmenően az ezt követő energia- és gazdasági válság, valamint legújabban Izrael és a Hamász háborúja mind-mind stressztényezőként, nem egy közülük pedig egyenesen sokként hatott az európai stabilitásra (TÁLAS 2023).

A válságok és kezelésük megváltoztatta az európai társadalmak és politikai elitek biztonságpercepcióját. Nem csupán a fenyegetésekkel, de sok tekintetben egymással és szövetségeseikkel kapcsolatban is. Jóllehet az Európai Unió tagállamai végül túljutottak az említett válságokon és kezelték következményeiket is, a közös európai fellépést jó néhány esetben lassúnak és elégtelennek érzékelték. Habár ennek okairól megoszlik a vélemény, annyi bizonyos, hogy a közös fellépés lehetőségét biztosító európai jogosítványok hiánya (például migráció, egészségügy), az eltérő tagállami elképzelések, érdekek (például migráció, orosz–ukrán háború) vagy függőségek (például energiabiztonság), illetve az „erős nemzetállamok Európája” modell népszerűségének növekedése jelentősen megnehezítette a hatékonyabb és erősebb együttes fellépést, és perspektivikusan is gyengíti azt a válságok közös kezelésében. Katonai téren a NATO ugyan 2014-et (a Krím illegális orosz annexióját és Kelet-Ukrajna destabilizálását), valamint a 2022-es orosz agressziót követően politikai egységet mutatott és megerősítette reagálási, kollektív elrettentési és védelmi képességeit Európában, ennek szilárd alapja is csak a tagállamok nemzeti önerejének megerősítése lehet középtávon.

Az európai stratégiai autonómia kialakításáról, illetve megerősítéséről folytatott vitában a magyar álláspont az elmúlt években mindvégig az „erős nemzetállamok – erős Európa” jövőképre épült, és kifejezetten nemzeti (és nem európai) szuverenista volt, politikai-intézményi korlátokat állítva az integráció mélyítésével szemben. Az EU működéséről és jövőjéről alkotott elképzelés szerint „az erős Európa talapzatát a szabad nemzetek és a cselekvőképes államok képezik. Az EU jövőjét hazánk ezért nem föderációként, hanem szuverén nemzetállamok szövetségeként és integrációjaként képzelel el, miközben egyetért azzal, hogy ezen államok szuverenitásuk egy körülhatárolt részét nemzeti érdekből közösen gyakorolják” (NBS 2020: 96. pont). A közép-európai EU-tagállamok körében nem nevezhetjük a magyar álláspontot szélső értéknek, ugyanis nemzeti védelempolitikai prioritásai – a bilaterális amerikai stratégiai partnerség és hagyományai, erős atlantizmusa – alapján Lengyelország például sokkal kevésbé támogatja azokat az EU-s kezdeményezéseket, amelyek potenciálisan a NATO intézményeit vagy mechanizmusait duplikálhatnák.

A 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégia nyitottan fogalmazott az Európai Unió közös biztonsági és védelmi képességfejlesztésével kapcsolatban: „Fontosnak tartjuk a Lisszaboni Szerződés 42.7. cikkében rejlő lehetőségeket...”, illetve a nem katonai

kihívásokkal kapcsolatban ugyancsak a közös szövetségi fellépést hangoztatta: „Érdekeltek vagyunk a NATO és az EU nem hagyományos támadásokkal szembeni ellenálló és reagáló képességének fejlesztésében” (NBS 2020: 129. pont). Így az EU védelmi képességeinek általános erősítése is megjelenik (fenntartva a NATO kollektív védelmének elsődlegességét), aminek ugyancsak elengedhetetlen előfeltétele „az európai védelmi képességek összehangolt fejlesztése és az uniós védelmi együttműködés elmélyítése” annak érdekében, hogy „az EU képes legyen a közös védelemre és az önálló, hatékony nemzetközi válságkezelésre, érdemben kiegészítve a NATO tevékenységét” (NBS 2020: 93. pont). Perspektivikusan az NBS még az európai védelmi együttműködés elmélyítését is felveti: „a folyamat hosszútávon, a tagállamok teljes egyetértése esetén elvezethet a közös európai védelemhez, egy közös európai haderő felállításához. Addig azonban meg kell őrizni az európai biztonsági és védelmi együttműködés kormányközi jellegét.” (NBS 2020: 94. pont)

A fent említett válságok közül valamennyi hatással volt a magyar biztonság- és védelempolitikára, de stratégiai sokként a 2015-ös menekült- és migrációs válságot, illetve az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációját élte meg a magyar társadalom és a magyar politikai elit. S ennek hatása erősen hozzájárult ahhoz, hogy leginkább e két válság kapcsán mélyültek el a magyar politikai vezetés és az Európai Unió intézményei közötti viták is.

Az elmúlt 25 év stratégiai sokkjai közül a 2008-as pénzügyi-gazdasági világválság volt az első. Habár a válság a kelet-közép-európai régiót is keményen sújtotta, térségen belüli következményei eltérőek voltak. Paradox módon a kelet-közép-európai nem euró-zóna-tagokat (Lengyelországot, Csehországot, Magyarországot) kevésbé érintette, mint a balti és a délkelet-európai országokat (GARDÓ–REINER 2010). A válság hatására Európában, ezen belül Kelet-Közép-Európában is csökkentek a védelmi kiadások, ami Magyarországon kimondottan rosszul érintette a megszorítások miatt már korábban is alulfinanszírozott védelmi szférát (CSIKI 2014).

A 2010 decemberében kezdődő és továbbgyűrűző – kezdetben spontán és békés rendszerváltásnak tűnő, majd Líbiában és Szíriában is hosszú polgárháborúban torkolló – arab tavasznak közvetlen és érzékelhető biztonságpolitikai hatása volt Európára. Egyrészt mert Líbia komoly szerepet játszott az európai energiaellátásban és az EU Oroszországtól való energiafüggségét enyhíteni szándékozó diverzifikációs tervekben, másrészt mert Tunéziával együtt kulcsfontosságú szerepet játszott a kontinens felé irányuló illegális migráció megfékezésében is. Líbia olajtermelése 2013-ra közel tizedére esett vissza, az Európába érkező menekültek és migránsok száma pedig 2014-re csaknem négyszeresére nőtt 2010-hez képest. A migrációs nyomás akkoriban

elsősorban az EU mediterrán országait érintette, s csak 2015-ben fokozódott és vált kiterjedtebbé. Ekkor ugyanis több mint 1,3 millió ember kért hivatalosan menedéket a kontinensen, sőt az Európai Határőrizeti Ügynökség (Frontex) számításai szerint 2 millióra volt tehető az év folyamán Európába érkező összes menekült, illetve migráns száma. Emiatt abban az évben 14 európai uniós országban alakult ki válsághelyzet.

Magyarországot kiemelten érintette az európai menekültválság, az ország ugyanis a rendszerváltás óta sosem volt kitéve a 2015-ös évhez hasonló menekülthullámnak, amikor több mint 177 ezer migránst és menedékkérőt regisztráltak hazánkban. Az év folyamán több menedékkérő utazott át Magyarországon, mint az azt megelőző 23 évben összesen. Fontos azonban látnunk, hogy hazánk nem vált célszármazékká az Európán kívülről érkező migránsok számára, hanem földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan tranzitország maradt. A magyar kormány a migrációs és menekülthullámra a déli határon felépített 216 kilométeres műszaki határzárral, a tiltott határátlépés és az embercsempészet büntetésének szigorításával, illetve a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet (migrációs válsághelyzet) különleges jogrendi helyzet bevezetésével válaszolt. A magyar védelempolitikára ugyanakkor csupán két szempontból volt lényeges hatása a menekült- és migránsválságnak. Egyrészt a kormány bevonta a Magyar Honvédséget a déli határszakaszon létrehozott műszaki határzár építésébe és a határellenőrzésbe, másrészt az Országgyűlés a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kategóriájának törvénybe iktatását (2015. évi CXL. törvény), illetve a honvédelmi törvény módosítását (2015. évi CXLI. törvény) követően a haderőt bevonta a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kezelésébe is.

A Magyar Honvédségnek a migrációs válsághelyzet felszámolásában való részvétele volt az első alkalom, amikor a magyar kormány olyan támogató feladatokat megoldását bízta a Honvédségre, amelyek a veszélyhelyzettel összefüggő rendvédelmi intézkedések végrehajtására irányultak, így hagyományos értelemben nem tartoztak a fegyveres erők természetes feladatainak körébe. A másik ilyen alkalom a Honvédségnek a Covid-19-járvány miatti veszélyhelyzet kezelésében való részvétele volt 2020–2021-ben. Itt érdemes jelezni azt is, hogy noha a 2001. szeptember 11-ei terrortámadások a magyar társadalmat és politikai elitet is megdöbbentették, a nemzetközi terrorizmus elleni fellépés katonai feladatainak ellátásában való közreműködés – hasonlóan térségünk más országaihoz – csak a 2004. márciusi madridi merénylet után vált a Magyar Honvédség nemzetközi feladatrendszerének integráns részévé (2004. évi CV. törvény). A terrorizmus elleni fellépés belföldön csak a 2016-ban elfogadott terrorveszélyhelyzet kapcsán, vagyis az ISIS inspirálta európai 2015–2016-os terrorhullám idején (Magyarország Alaptörvényének hatodik módosításával) lett honvédségi feladat.

Az európai és különösen a kelet-közép-európai országok biztonságpolitikájára az arab tavasznál és a migrációs válságnál is nagyobb hatást gyakorolt a 2014-ben kirobbant orosz–ukrán háború, illetve ennek 2022-es eszkalációja. Vagyis a Krím félsziget 2014-es orosz annexiója, a kelet-ukrajnai szeparatista erők Moszkva általi támogatása 2014 és 2022 között, illetve az Ukrajna elleni orosz fegyveres agresszió 2022 februárjában. A 2014-es orosz magatartásra az Európai Unió és az Egyesült Államok pénzügyi és gazdasági szankciókkal, a NATO pedig az orosz vezetéssel folytatott katonai együttműködés felfüggesztésével, a kollektív védelem újbóli előtérbe helyezésével (a szövetség keleti területeinek katonai megerősítésével, a tagországok védelmi kiadásainak emelésével), illetve az ukrán haderő fejlesztésének támogatásával reagált. A 2014-es ukrajnai válság biztonságpolitikai hatását jól jelezi, hogy a kelet-közép-európai NATO-tagállamok 2016–2018 között megkezdett haderőfejlesztéseik során valamennyien területvédelmi képességeik modernizálására helyezték a hangsúlyt.

Az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációját több elemző az 1991-ben bekövetkezett változásokhoz hasonlítja Európa és Kelet-Közép-Európa biztonsága szempontjából. Egyrészt, mert egy olyan poszthegeemoniális konfliktusként értelmezik, amellyel az önmagát globális nagyhatalomnak tartó Oroszország meg kívánja változtatni az Egyesült Államok és szövetségesei által a bipoláris világrend 1991-es bukás után kialakított nemzetközi rendet. Másrészt, mert biztonságpolitikai és katonai szempontból megnövelte – s várhatóan tartósan – a kelet-közép-európai országok szerepét Európa és az Európai Unió biztonságában. Paradox módon nemcsak azért, mert földrajzilag a térség szomszédságában folyik az orosz–ukrán háború, de amiatt is, mert az események politikailag megerősítették azokat a kelet-közép-európai országokat (Lengyelország, balti államok, Románia) az Unión és a NATO-n belül, amelyek 2008 óta próbálták felhívni a figyelmet az orosz politika agresszivitásának veszélyére. Harmadrészt azért is – ezt jól mutatják a Nyugat eszkalációra adott válaszai (Ukrajna fegyverekkel való támogatása, Oroszországgal szembeni szankciók, az energiafüggőség felszámolása, a NATO védelmi és elrettentési képességeinek növelése) –, mert az orosz agresszió következtében az NATO és az Európai Unió az új európai biztonsági architektúrát Oroszországgal szemben kénytelen kiépíteni. Végül ilyen minőségi változást és stratégiai eltolódást jelent Finnország és (várhatóan) Svédország NATO-csatlakozása is, amit egyértelműen a két ország lakosságának fenyegetettségpercepciójában beállt változás motivált. Oroszországgal szemben a nyílt, nagyarányú katonai agresszióra egy szomszédos európai országgal szemben. Ez, illetve az ezt kísérő agresszív, megfélemlítő szándékú orosz nukleáris retorika azt a meggyőződést erősítette meg mindkét skandináv ország esetében, hogy katonai szövetségén kívüli, illetve semleges politikájuk már

nem képes kiszámíthatóan szavatolni biztonságukat, azt a NATO kollektív védelme, nukleáris és hagyományos elrettentése adhatja meg számukra.

Az ukrajnai események több szempontból is érzékenyen érintették Magyarországot. Egyrészt, mert az Orbán-kormány 2012-ben meghirdetett keleti nyitás politikájában stratégiai szerepet szánt az Oroszországgal fellendíteni és erősíteni kívánt gazdasági kapcsolatoknak, aminek lehetőségét Budapest szerint jelentősen korlátozták az Oroszország ellen bevezetett szankciók. Másrészt, mert a határon túli magyar kisebbség – köztük a kárpátaljai magyarság – iránt erősen elkötelezett budapesti kormány számára az is viszonylag gyorsan kiderült, hogy noha az ukrajnai változások eredetileg az ország europaizálódásának jegyében fogantak (Majdan-mozgalom), de Oroszország krími és kelet-ukrajnai beavatkozása mind politikai, mind pedig társadalmi szinten az erős renacionalizáció felé tolta el az ukrajnai eseményeket. Ez pedig óhatatlanul megnövelte a feszültségpotenciált Kijev és Budapest között minden olyan esetben (például az ukrán oktatási törvény), amikor a magyar politika a kárpátaljai magyar kisebbség jogainak korlátozását vélte felfedezni. Végül hátrányosan érte azért is, mert a magyar magatartás és nézőpont élesedő vitákhoz és mélyülő nézetkülönbségekhez vezetett az Európai Unión és a NATO-n belül, illetve 2022 februárja után már a magyar kül- és biztonságpolitikában kiemelt fontosságúnak tekintett visegrádi négyek között is. Az EU–orosz kapcsolatok normalizálásában érdekelt és reménykedő Budapest – miközben 2014-től rendre megszavazta az Oroszországi Föderációval szembeni uniós szankciókat – a kezdetektől nyíltan hangot adott a szankciók miatti nemtetszésének, a konfliktus 2022-es eskalációja után pedig az uniós tagállamoktól elért politikát folytatott Oroszország irányába, illetve gyakran megnehezítette az Ukrajnának nyújtani kívánt támogatások uniós elfogadását is. De nézeteltérések és viták keletkeztek amiatt is, mert Kijevnek a kárpátaljai magyar kisebbséggel szembeni politikája megváltoztatásának kikényszerítéséhez a magyar kormány a NATO–ukrán kapcsolatok megnehezítését is felhasználta. S végül feszültségforrás lett abból is, hogy az orosz magatartást egzisztenciális fenyegetésként percipáló kelet-közép-európai országok a velük és az oroszok által megtámadott ukránokkal való szolidaritás hiányaként értelmezik a magyar kormány békepárti álláspontját, a katonai segítségnyújtástól való elzárkózását és az Oroszországgal kapcsolatos magyar politikát. Fontos ugyanakkor jelezni, hogy Magyarország nem csupán elfogadta, de részt is vett a NATO és az EU ukrajnai eseményekre adott válaszlépéseinek kidolgozásában és megvalósításában, ideértve a szövetség ún. keleti szárnyának megerősítését (Magyarország rendszeresen részt vesz a balti országok légterének védelmében).¹ Továbbá felvállalta

¹ A Magyar Honvédség első ízben 2015. szeptember és december között vett részt a NATO balti légtérrendészeti missziójában.

a védelmi költségvetés 2%-os GDP-arányának elérését 2024-ig (CSIKI VARGA 2019: 79), megkezdte a Zrínyi honvédelmi és haderőfejlesztési programon keresztül a nemzeti haderők modernizációját, támogatta a szövetség hibrid fenyegetésekkel szembeni stratégiájának elfogadását (LASCONJARIAS–LARSEN 2015), illetve az Európai Unió Oroszországi Föderációval szemben elrendelt szankcióit is (Európai Tanács – Az Európai Unió Tanácsa [é. n.]).

Partnerkapcsolatok

Az elmúlt 25 évben keletkezett magyar stratégiai dokumentumok egyértelműen deklarálták, hogy a magyar politikai vezetés az egyoldalú cselekvés helyett a multilaterális nemzetközi szervezetekben való érdekérvényesítést tekinti az ország számára kijelölt – és képességei alapján járható – útnak a biztonság- és védelempolitika terén. Ez az elkötelezettség azonban nem jelentette azt, hogy a magyar politika viszonya ne változott volna az ország biztonságát és biztonságpolitikáját meghatározó partnerekhez. Az egyik legfontosabb változásnak azt tekinthetjük, hogy 2010 óta egyre hangsúlyosabban jelent meg a közép-európai politikai – sőt a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégiában a védelmi – együttműködés, mint a korábbiakban. Általában is elmondható, hogy a fentebb jelzett válságok és közös kezelésük – mindenkorábban jelzett vita és elégedetlenség ellenére is – növelték Európa szerepét a magyar és általában a kelet-közép-európai biztonságpolitikában. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy Magyarország biztonság- és védelempolitikai partnerei között a fontossági sorrendben a V4-ek, Németország és Lengyelország megelőzték az Egyesült Államokat, amelynek vezetésével – Donald Trump elnökségének periódusát leszámítva – a korábbiaknál több ideológiai és politikai vita alakult ki. Ezek azonban – hasonlóan az Európai Unióval folytatott vitákhoz – csak az orosz–ukrán háború, annak eskalációja, illetve a svéd NATO-csatlakozás elhúzódó magyar jóváhagyása esetében érintették a biztonság- és védelempolitikát. Más területeken viszont feszültségmentes az Egyesült Államokkal folytatott szakpolitikai együttműködés is. A feleket valószínűleg relatíve eltávolította egymástól az is, hogy a Magyar Honvédség technikai modernizációjában döntően európai (német és francia), s nem amerikai cégek vesznek részt. Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy a magyar haderőfejlesztés illeszkedik a regionális trendekbe és az Egyesült Államok vezetett NATO törekvéseibe: ugyan időbeli eltérésekkel, de valamennyi kelet-közép-európai haderőben zajlik a modernizáció, sőt több esetben a haderő bővítése is – általános tendenciaként a területvédelmi képességek megerősítésével.

Ez a nehéz haditechnika (harckocsik, páncélozott eszközök, tüzérség) és a (területvédelmi) tartalékos erők fejlesztését jelenti, ami Magyarországon is kiemelt cél.

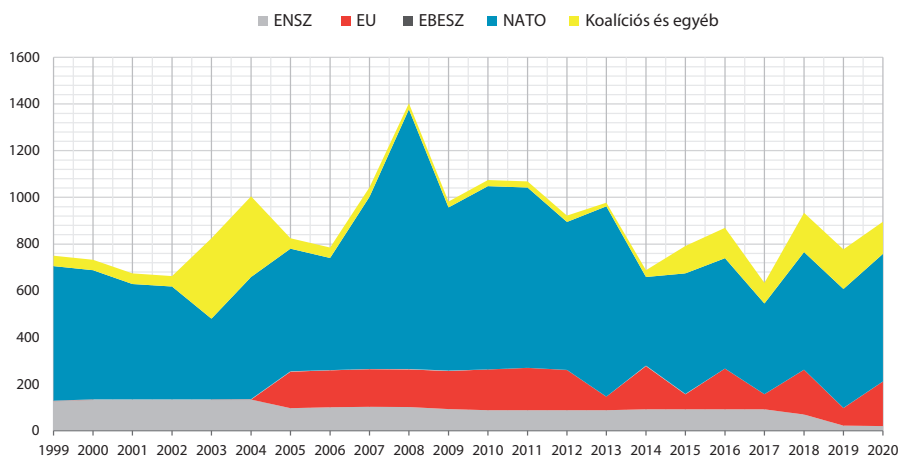
Magyarország szerepvállalása a NATO-ban

NATO-csatlakozása óta Magyarország a politikai-katonai szövetséget tekinti biztonságá sarokkövének – a nemzeti önerő mellett. A közel 25 éves tagság alatt azonban NATO-szerepvállalásunk – miként a szövetség maga is – változásokon is keresztülment. Az 1990-es évek elején egy, a kollektív védelmet, vagyis a tagországok területének védelmét preferáló szövetséghez kívántunk csatlakozni, 1999 márciusában viszont egy olyan időszakban csatlakozott a NATO-hoz Magyarország, amikor a kollektív védelem primátusát háttérbe szorították a nemzetközi válságkezelési műveletek. A magyar NATO-tagság első évtizedében ezek jelentősége fokozatosan növekedett, miközben azonban e műveletek többségéhez (a Nyugat-Balkán kivételével) Magyarországnak nem kapcsolódott közvetlen stratégiai érdeke. Ahogy korábban bemutattuk, ennek a Magyar Honvédség feladatrendszerére és fejlesztésére is komoly hatása volt, mivel a hosszú ideig korlátozott erőforrásokkal csak mérsékelten tudott hozzájárulni a szövetség képességeihez, és sokkal inkább annak haszonélvezője (biztonságfogyasztója) lett a védelmi garanciák révén.

Az 1999-es NATO-csatlakozás elsősorban az ország és a Magyar Honvédség Észak-atlanti Szövetségbe való integrációjának mértékében, mélységében és földrajzi kiterjedésében idézett elő komoly változást. A tagság területileg és létszámában is kibővítette Magyarországnak a nemzetközi béketámogató és stabilizációs műveletekben való katonai szerepvállalását, s tartósan a szövetség javára változtatta meg annak belső arányait. Katonáink 31 NATO-, 12 EU-, 7 ENSZ-, 4 EBESZ- és 9 egyéb nemzetközi misszióban és készenléti szolgálatban vettek részt 1999 és 2020 között. Ez alatt az idő alatt a részt vevő katonák száma 19 317 fő volt, a teljes műveleti jelenlét több mint 65%-a pedig NATO-művelethez kötődött (12 850 fő). A koszovói KFOR volt a legfontosabb művelet (7330 fő), az afganisztáni missziókban pedig 4500-at meghaladó létszámban vettek részt magyar katonák.² Balkáni NATO-szerepvállalásunk elismerését jelentette, hogy 2021 októberétől egy éven át Kajári Ferenc vezérőrnagy vezette a KFOR-műveletet (Infostart–MTI 2021).

² Az adatok forrása: Honvédelmi Minisztérium.

Jóllehet a nemzetközi békeműveletekben való magyar részvétel hivatalosan egészen 2018-ig csak a békefenntartásra, illetve a külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenységre korlátozódott (ekkor került be a feladatok közé formálisan a válságkezelés is), azonban az afganisztáni kiképzési missziós szerepvállalás során – így a 2007–2012 között működő Különleges Műveleti Csoport (KMCS), a 2009–2012 között működő Műveleti Tanácsadó és Összekötő Csoport (Operational Mentoring and Liaison Team, OMLT), illetve a 2013–2021 között működő Különleges Műveleti Kontingens (KMK) keretében – a magyar kormányok, hasonlóan számos más közép- és kelet-európai ország vezetéséhez, már harci tevékenységre képes alegységeket is felajánlottak hozzájárulásként. Ennek köszönhetően a Magyar Honvédség katonái jelentős nemzetközi tapasztalatra tettek szert, megtanultak műveleti körülmények között együttműködni a szövetségesekkel, és szövetségi szempontból nézve is jelentős feladatokat teljesítettek (például 2006 szeptemberétől 2013 márciusáig az afganisztáni Baglán tartományban a Tartományi Újjáépítési Csoport vezetésével), ami hozzájárult a Magyar Honvédség hazai és nemzetközi megbecsültségének növeléséhez és a szervezeti és működési kultúrájának modernizálásához is.

*1. ábra: A Magyar Honvédség nemzetközi missziókban és készenléti
szolgálatokban való részvétele 1999–2020 között*

Forrás: a szerzők saját szerkesztése a Honvédelmi Minisztérium adatai alapján

A NATO-n belül a magyar politika a kezdetektől egyfajta „mészkelt atlantista” álláspontot képviselt. A szövetségben az 5-ös cikkely garanciáját tartotta a legfontosabbnak a magyar biztonság szempontjából, óvatosan és távolságtartóan tekintett a szövetségnek azokra a törekvéseire, amelyek globális ambíciókat fogalmaztak meg, s igazodva a magyar társadalom fenyegetés- és ellenségképpel nem rendelkező biztonságpercepciójához, alacsony védelmi költségvetés mellett igyekezett teljesíteni a tagságból fakadó kötelezettségeket. Ez csak 2016 után változott meg, és a 2020-as években Magyarország egyre inkább biztonságteremtő szerepben tud megjeleníteni a Magyar Honvédség fejlesztése által. Ezzel együtt az Európán kívüli NATO-szerepvállalást Budapest erős korlátok között támogatja, és ez az európai stratégiai autonómia keretében is csak korlátozott válságkezelési kompetenciát jelent a Balkánon, illetve a Száhel-övezetben.

Ráadásul az Európa biztonságát alapjaiban érintő orosz–ukrán háború eszkalációjára katonai értelemben a NATO adott adekvát – a területvédelemre fókuszáló – választ. 2022 óta a kollektív védelem, valamint a reaklási és elrettentési képesség megerősítése érdekében tett lépések a kelet-közép-európai tagállamok nemzeti katonai erejének és a szövetséges jelenlétnek a fokozásával lényegesen nagyobb hangsúlyt kapott az Oroszország jelentette hagyományos és nukleáris katonai fenyegetésekkel szemben.

A magyar NATO-tagság lehetőséget teremtett olyan NATO-kezdemenyezésekben való részvételre, mint például a NATO Reagáló Erők (NATO Response Force, NRF) kialakítása és működtetése, Szlovénia, a balti államok és Szlovákia légtérfelügyelete vagy a szövetség készenléti akciótervének (Readiness Action Plan, RAP) megvalósításához történő hozzájárulás. Emellett Magyarország olyan NATO-szervezeteket is befogad, mint a NATO budapesti székhelyű Egészségügyi Kiválósági Központja (Centre of Excellence for Military Medicine, NATO MILMED COE), a pápai Nehéz Légiszállító Ezred (Heavy Airlift Wing, HAW), a Székesfehérvárra telepített Híradó és Informatikai Század (NATO Deployable Communication and Information Systems Module, DCIS-M), vagy a szintén itt létrehozott, magyar alapítású és vezetésű szövetséges erők integrációs egysége (NATO Force Integration Unit, NFIU). Hazánk 2017-ben kezdeményezte továbbá a NATO parancsnoksági szervezetébe integrált Közép-európai Többnemzeti Hadosztály-parancsnokság (Headquarters Multinational Division Centre, HQ MND-C) és Regionális Különleges Műveleti Komponensparancsnokság (Regional Special Operations Component Command, R-SOCC) felállítását.

A Magyar Honvédség erőiből még a NATO-csatlakozást megelőzően, 1998-ban ajánlottak fel a szövetség védelmi és műveleti feladataihoz egy könnyű lövészdandár-képességet, amelynek két zászlóalj-harccsoportja 2007-re érte el a teljes műveleti képességet, komoly korlátozásokkal. A Zrínyi program tervezésének egyik sarokpontja a NATO-felajánlásunk „kiigazítása” és teljesítése volt a megváltozott biztonsági környezet fényében (SZLOSZJÁR 2017: 26–27), innen származik a 2023-as közepes-, illetve a 2028-as nehézdandár-felajánlás.

Ami a magyar NATO-szerepvállalás erőforrás oldalát illeti, a védelmi kiadások tekintetében Magyarország a csatlakozás óta először 2023-ban teljesíti a 2%-os GDP-arányt, az aktuális becslés szerint 2,43%-kal, egy évvel a Newportban vállalt határidő előtt, immár a NATO-átlag felett teljesítve (NÉMETH–PALKOVICS 2022).

Az európai védelempolitikai folyamatokat illetően érdemes szem előtt tartanunk, hogy a NATO és a kollektív védelem központi szerepe az ország biztonság- és védelempolitikájában nem változott az elmúlt évtizedben, miközben az elmúlt években Nyugat-Európában (elsősorban például Franciaországban) egyre nagyobb teret nyert az önálló európai védelempolitika gondolata. A magyar álláspont alapvetően követte a kelet-közép-európai régióban általánosan uralkodó nézetet, miszerint a NATO garanciáinak primátusát nem kérdőjelezhetik meg az egyéb együttműködési formák. Ennek megfelelően a haderőfejlesztésben a NATO-interoperabilitás alapvető szempont volt, és a „NATO európai pilléréhez” kapcsolódott, közvetve természetesen erősítve az európai képességeket is.

Magyarország szerepvállalása az Európai Unió védelempolitikájában

Habár Magyarország 2004-es csatlakozása az Európai Unióhoz jelentős változásokat idézett elő az ország külkapcsolati rendszerében, a magyar védelempolitikára – eltekintve az EU biztonság- és védelempolitikai intézményeinek munkájába való bekapcsolódástól – viszonylag csekély hatása volt. A magyar politikai elitben ugyanis már az uniós csatlakozást megelőzően az a határozott vélemény alakult ki, hogy Magyarország biztonságának garantálásához az EU puha biztonsági eszközrendszere elégtelen, s az ország katonai biztonsága szempontjából a NATO-tagság az elsődleges garancia (TÜRKE 2016: 10–11). Ez ugyanakkor nem jelentette azt, hogy a nem katonai jellegű „puha” biztonsági kihívások terén ne ismerték volna el az EU eszközrendszerének fontosságát.

Hasonlóan a többi EU-tagországhoz, a közös biztonság- és védelempolitikához (KBVP) fűződő magyar viszonyt is sajátos kettősség jellemzi. Egyfelől ugyanis Magyarország részt vesz valamennyi KBVP-t érintő szakpolitikai kezdeményezésben. Tagja az Európai Védelmi Ügynökségnek, a PESCO keretében pedig 13 programban vállalt szerepet. Jelenleg is részese az EU keretében két Harccsoportnak (olasz–szlovén–magyar és V4), egy német vezetésűhöz pedig 2025-től csatlakozik. 12 EU-műveletben vettek részt magyar katonák 2004–2020 között, összesen 2335 fő,³ a legnagyobb részük Bosznia-Hercegovinában. A balkáni szerepvállalás magas szintű szakpolitikai elismerését jelentette a szövetségesek részéről, hogy 2024-re Sticz László vezérőrnagyot bízták meg az EUFOR Althea vezetésével (Magyar Nemzet 2023).

Másfelől viszont a 2010 óta hatalmon lévő magyar kormány, miközben gyakran kommunikál a közös európai hadsereg szükségességéről (MTI 2016; Portfolio 2019; CSERNÁTONY 2020), egyértelműen és határozottan a nemzetek Európája koncepció híve, s nem támogatja az integráció általános mélyítését (ORIGO–MTI 2018; ÁGOSTON–GABAY 2021; SZABÓ 2021). A magyar uniós politikában 2010 után következett be a legfontosabb változás, mivel akkor a hatalomra került Fidesz–KDNP-kormány a korábbi *policy taker* magatartását hibásnak és eredménytelennek ítélve, *policy shaper* ambíciókkal és gyakorlattal váltotta fel a magyar uniós politikát (TÁLAS 2020: 33). Fontos azonban jelezni, hogy az Európai Unió intézményeivel 2010–2011 óta fennálló s a 2020-as évek elejétől élesedő ideológiai vita és politikai küzdelem, amely során Magyarország – Lengyelországhoz hasonlóan – gyakran a *status quo* megkérdőjelezőjeként kommunikál és cselekszik, tartalmilag csak az orosz–ukrán háború eszkalációja óta érinti az unión belüli biztonság- és védelempolitikai együttműködést, elsősorban az Ukrajnának nyújtani szándékozott katonai segélyek szűk területén (VALERO 2023).

Ugyanakkor a politikai diskurzus szintjén a kormányzat több alkalommal is hangsúlyozta, hogy Magyarország elkötelezett az „európai haderő” létrehozása mellett (MTI 2016). Fontos persze látni, hogy a magyar értelmezési keretben az „európai haderő” nem a nemzeti szintű haderők feladását vagy a közös haderő feletti döntéshozatali jogok megosztását jelentené. Pontosan ezért nem támogatja Budapest a KBVP egyes területein a minősített többségi döntéshozatal bevezetését sem. Épp ellenkezőleg, Budapest az elmúlt években következetesen arra az – egyébként a többi kelet-közép-európai ország által is osztott – álláspontra helyezkedett, hogy a kül- és biztonságpolitika területén ragaszkodni kell a nemzeti szuverenitáshoz és a kormányzati

³ Az adatok forrása: Honvédelmi Minisztérium.

hatáskörökhöz is (MOLNÁR et al. 2020). Ennek elsődleges oka, hogy a jelenlegi keretek között az egyhangúságról való lemondás és a minősített többségi döntéshozatal kiterjesztése olyan helyzetet eredményezne, amelyben az EU kis- és középhatalmai is jelentősen veszítenének befolyásolási képességeikből, szemben például Németországgal vagy Franciaországgal.

Magyarország konstruktív szerepvállalása az európai védelmi együttműködésben az európai válságkezelési képességek megerősítése terén érhető tetten a leginkább. Ennek oka – a leírt döntéshozatali problémakörtől nem elválaszthatatlanul –, hogy az európai stratégiai autonómiát/szuverenitást úgynevezett műveleti autonómiaként értelmezi, aminek célja, hogy az európai államok rendelkezzenek azokkal a képességekkel, amelyek lehetővé teszik az önálló, európai válságkezelést a kontinens közvetlen érdekszférájában (például a Nyugat-Balkánon vagy Észak-Afrikában), akár az Amerikai Egyesült Államok támogatása nélkül is (FRANKE–VARMA 2019). A válságkezeléssel párhuzamosan megjelenő másik markáns magyar érdek az európai védelempolitikai együttműködés terén a magyar védelmi ipari potenciál fokozása, amely támaszkodik az Európai Védelmi Ipari és Technológiai Bázis megerősítése irányába tett lépésekre is.

Így az Európai Védelmi Alap (European Defence Fund, EDF) például 2022 nyarán hat magyar részvételű többnemzeti kutatási projektnek ítelt támogatást mesterséges intelligencia, 5G kommunikáció, műholdtechnológia, szenzorok és dróntechnológia fejlesztésére. Ezek az alábbiak: 5G COMPAD (Saab – svéd – és BHE Bonn Hungary Electronics Ltd.) – katonai 5G kommunikációs rendszerek fejlesztése békefenntartó műveletek számára; EuroHAPS (Thales – francia – és C3S Elektronikai Fejlesztő Kft.) – földfelszín-megfigyelő műholdtechnológia; FaRADAI (Ethniko Kentro Erevnas Kai Technologikis Anaptyxis – görög – és Certh Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet) – a mesterséges intelligencia szerepe a hírszerzésben; iFURTHER (Hellenic Aerospace Industry SA – görög – és BHE Bonn Hungary Electronics Ltd.) – látóhatáron túli szenzorfejlesztés; NOMAD (Equipos Móviles de Campana Arpa, S.A.S. – spanyol – és F4STER–FUTURE 4 Co.) – energiatárolás és -ellátás mobil katonai vezetési pontok számára; ALTISS (Magellium S.A.S. – francia – és SAGAX Communications Ltd.) – drónrajok alkalmazása saját erők védelmében (European Commission 2022). Eközben Magyarország egy PESCO-projektben (a taktikai kiképző és szimulációs tapasztalatmegosztást erősítő Integrated European Joint Training And Simulation Centre – EUROSIM) koordinátori szerepet tölt be, és további 8 projektben vesz részt (NÁDUDVARI–ETL–BERECZKY 2020: 27).

Következtetés

Az euroatlanti integráció után a magyar védelempolitikának a 2010-es évek közepéig erős biztonságfogyasztó jellemzői voltak, amit a magyar kormányok a jelentősebb nemzetközi művelleti szerepvállalással igyekeztek ellensúlyozni. A biztonsági környezet válsága, a sorozatosan kialakuló válságok által előidézett stratégiai sokkok, valamint az évtized közepére kibontakozó gazdasági konjunktúra lehetővé, sőt szükségszerűvé tette az átfogó haderőfejlesztés beindítását a Zrínyi honvédelmi és haderőfejlesztési program keretében. Így 2023-ra a nemzeti össztermék 2%-át meghaladó honvédelmi költségvetés nem csupán a NATO elvárásait teljesíti, hanem hiteles alapot biztosít a katonai képességek fejlesztésére.

A magyar védelempolitika súlypontja napjainkig a NATO-tagság maradt, nem csupán a kollektív védelem és válságkezelés, hanem a védelmi tervezés és a képességfejlesztés terén is. Ugyanakkor mindez a NATO európai pillérének erősítése céljával történik, és a haderőfejlesztésben is fontos cél az európai védelmi ipari együttműködés – magyar részvétellel történő – erősítése. Az európai stratégiai autonómiát illetően Magyarország erős nemzeti szuverenista álláspontot képvisel, így a szűken értelmezett, a válságkezeléshez kötődő, a NATO kollektív védelmét kiegészítő – és nem azzal konkuráló – képességfejlesztésben és közös fellépésben érdekelt, az intézményesült formában „önálló”, a NATO-tól és az Egyesült Államoktól teljesen elszakadó európai stratégiai autonómia megteremtését nem tekinti célnak.

Felhasznált irodalom

- ÁGOSTON Zoltán – GABAY Balázs (2021): Külföldi újsághirdetésben reklámozza a kormány, hogyan változtatná meg Orbán Viktor az Európai Uniót. *Index.hu*, 2021. június. 26. Online: <https://index.hu/kulfold/2021/06/26/orban-viktor-europai-unio-jyllands-posten/>
- CSERNÁTONY Csaba (2020): Orbán: Európa bajban van. *Economx.hu*, 2020. augusztus 31. Online: www.economx.hu/magyar-gazdasag/orban-viktor-europa-bajban-van-miert-kuzd-magyarorszag.712626.html
- CSIKI Tamás (2014): A gazdasági válság hatása a Magyarországgal szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére. *Nemzet és Biztonság*, 7(2), 77–100. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/4168/3418>
- CSIKI VARGA Tamás (2019): A magyar védelmi kiadások trendjei, 2004–2019. *Nemzet és Biztonság*, 12(1), 76–86. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2019.1.7>

- Európai Tanács – Az Európai Unió Tanácsa [é. n.]: *Időrendi áttekintés – Uniói szankciók Oroszországgal szemben*. Online: www.consilium.europa.eu/hu/policies/why-sanctions/sanctions-against-russia/timeline-sanctions-against-russia/
- European Commission (2022): *European Defense Fund 2021 Calls for Proposals – Results*. Online: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/funding-and-grants/calls-proposals/european-defence-fund-2021-calls-proposals-results_en
- FRANKE, Ulrike – VARMA, Tara (2019): Independence Play: Europe's Pursuit of Strategic Autonomy. *European Council on Foreign Relations*. Online: https://ecfr.eu/special/independence_play_europes_pursuit_of_strategic_autonomy/
- GARDÓ, Sándor – REINER, Martin (2010): The Impact of the Global Economic and Financial Crisis On Central, Eastern and South-Eastern Europe. European Central Bank. *Occasional Paper Series*, 114., 2010. június. Online: www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp114.pdf
- Infostart–MTI (2021): Átvette a parancsnokságot az első magyar vezető. *Infostart.hu*, 2021. október 15. Online: <https://infostart.hu/belfold/2021/10/15/atvette-a-parancsnoksagot-az-első-magyar-vezeto>
- LASCONJARIAS, Guillaume – LARSEN, Jeffrey A. szerk. (2015): *NATO's Response to Hybrid Threats*. Rome: NATO Defense College. Online: www.files.ethz.ch/isn/195405/fp_24.pdf
- Magyar Nemzet (2023): Magyar parancsnok vezeti az EU bosznia-hercegovinai misszióját. *Magyar Nemzet*, 2023. október 3. Online: <https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/10/magyar-parancsnok-vezeti-az-europai-unio-bosznia-hercegovinai-missziojat>
- MOLNÁR Tamás Levente – CSIKI VARGA Tamás – ETL Alex – VARGA Gergely (2020): Egy hatékonyabb európai külpolitika felé? A minősített többségi szavazásról és az Európai Biztonsági Tanácsról szóló javaslatok értékelése (2.). *KKI Elemzések*, 2020/18. Online: https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/02/E-2020_18_egy_hatekonyabb_2.pdf
- MTI (2016): Európai hadsereg létrehozására van szükség. *Miniszterelnök.hu*, 2016. július 23. Online: <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/europai-hadsereg-letrehozasa-van-szukseg/>
- NÁDUDVARI, Anna – ETL, Alex – BERECKZY, Nikolett (2020): Quo Vadis, Pesco? An Analysis Of Cooperative Networks and Capability Development Priorities. *ISDS Analyses*, (15), 1–27. Online: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/ISDS_Analyses_2020_15_Quo%20vadis%20Pesco_\(N%C3%A1dudvari_Etl_Bereckzy\)%20\(2\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/ISDS_Analyses_2020_15_Quo%20vadis%20Pesco_(N%C3%A1dudvari_Etl_Bereckzy)%20(2).pdf)
- NÉMETH Martin – PALKOVICS Máté (2020): Csiki Varga Tamás: Fegyverkezik Európa, három év alatt kellene megdupláznia a magyar védelmi költségvetést. *Portfolio.hu*, 2022. június 30. Online: www.portfolio.hu/global/20220607/csiki-varga-tamas-fegyverkezik-europa-harom-ev-alatt-kene-megduplalni-a-magyar-vedelmi-koltsegvetest-549039
- ORIGO–MTI (2018): Orbán Viktor: Európa a nemzetek Európája lesz, vagy nem lesz. *Origo.hu*, 2018. november 8. Online: www.origo.hu/nagyvilag/20181108-orban-europa-a-nemzetek-europaja-lesz-vagy-nem-lesz.html

- Portfolio (2019): Orbán: nem alapozhatunk a NATO-ra, bármilyen hadsereg támadását ki kell tudnunk védeni. *Portfólio.hu*, 2019. február 14. Online: www.portfolio.hu/gazdasag/20190214/orban-nem-alapozhatunk-a-nato-ra-barmilyen-hadsereg-tamadasat-ki-kell-tudnunk-vedeni-313999
- SZABÓ Dániel (2021): Orbán Viktor: Az Európai Parlament zsákutca, új európai reneszánsz kell. *Economx.hu*, 2021. június 19. Online: www.economx.hu/magyar-gazdasag/orban-viktor-europai-parlament-eu-jovoje-beszed.731357.html
- SZLOSZJÁR Balázs (2017): A dandárképesség jövője – Mennyiség vagy minőség? *Honvédségi Szemle*, 145(5), 26–45. Online: <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c07cc4c65387527220.pdf>
- TÁLAS Péter (2020): Magyarország biztonságpolitikája 1989–2019 között. *Védelmi Tanulmányok*, 2020/2. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/VT_2020_2_Talas%20Peter_Magyarorsz%C3%A1g%20biztons%C3%A1gpolitik%C3%A1ja%201989_2019_full.pdf
- TÁLAS, Péter (2023): Security in Central and Eastern Europe in the Period of Strategic Shocks. *Social Horizons*, 3(5), 25–42. Online: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2787-0693/2023/2787-06932305025T.pdf>
- TÜRKE András István (2016): Magyarország részvétele az Európai Unió biztonság- és védelempolitikájában: intézményes és jogszabályi háttér. In TÜRKE András István – BESENYŐ János – WAGNER Péter (szerk.): *Magyarország és a CSDP. Magyar szerepvállalás az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájában*. Budapest: Zrínyi, 9–27.
- VALERO, Jorge (2023): Kremlin-Friendly Hungary Government Wants to Hold Back Some Ukraine Aid. *Bloomberg.com*, 2023. október 3. Online: www.bloomberg.com/news/articles/2023-10-03/hungary-floats-splitting-ukraine-aid-after-us-cash-is-blocked?leadSource=uverify%2owall#xj4y7vzkg

Jogforrások

2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. Online: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0400105.TV&pagenum=2>
2015. évi CXL. törvény egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról. Online: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500140.TV>
2015. évi CXLII. törvény egyes törvények Magyarország államhatárának hatékonyabb védelmével és a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról. Online: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500142.TV>
- NBS (2020): 1163/2020. (IV. 21.) Kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. *Magyar Közlöny*, 2020/81, 2101–2118. Online: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e-9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/megtekintes>